

praktično usposabljanje. To dvoje je prvi korak. Ko prevajalec sčasoma ujame ritem, ga pot vodi samo še naprej in navzgor.

Alenka Metljak je iz prevajalstva diplomirala leta 2005 in je ustanoviteljica prevajalskega podjetja Alt plus d.o.o.

Akad. zasl. prof. dr. Boris Paternu

NE POZABIMO IVANA PRIJATELJA

Ustanovitev Univerze v Ljubljani leta 1919 pomeni močno prelomno mesto v razvoju slovenske literarne zgodovine. Ne samo zaradi njene prve akademske institucionalizacije z umestitvijo na Filozofsko fakulteto, kar ji je dajalo čisto nove možnosti. Prelom je bil ob tej priložnosti več kot samo institucijski, zgodil se je tudi znotraj stroke same, v njeni globinski orientaciji. Gre za univerzitetno nastopno predavanje Ivana Prijatelja dne 8. decembra 1919 z načelnim naslovom *Literarna zgodovina*. Lahko rečemo, da je bil to prvi globoko domišljen koncept moderne literarne zgodovine na Slovenskem, ki se je zgodil ob prihodu stroke na samostojno univerzo. Ivan Prijatelj je prišel iz slovitega Jagičevega seminarja dunajske univerze, kjer je bil predviden za profesorja slovanskih literatur, vendar se je odločil za Ljubljano. Za sabo je imel svetovljansko literarno izobrazbo in globoko razumevanje sodobnih zahodnih, pa tudi ruskih tokov literarne znanosti. Vedel je, kam prihaja, in poznal stanje stroke. V predavanju se ni omejil na kakšno priložnostno tezo, temveč je s teoretsko pretanjenostjo posegel v tako rekoč vsa temeljna vprašanja literarnozgodovinske znanosti in ji odprl smotrno pot iz domače v sodobno, evropsko razvito znanost. Sam jo je poimenoval »moderna literarna zgodovina«. Mnoge njegove misli so še danes ali celo znova aktualne.

Vodilna misel Prijateljeve sicer zelo kompleksne razprave je: razviti literarno zgodovino na višjo, tudi osamosvojeno raven spoznanja, doseči njeno avtonomnost. Prestopiti njeno ujetost v konglomerat filoloških in drugih strok. To pa se lahko zgodi samo ob dojemanju in sprejemanju literature kot umetnosti. Torej ob

Naj bo torej stoletnica naše univerze tudi jubilej kreativnega subjekta.

literarnem tekstu samem in prodoru v njegovo umetniško substanco. Povedano naravnost: »Literarna zgodovina ni nič drugega kot zgodovina literature« in »ne sme izgubiti izpred oči končnega namena, ki je vendarle razumevanje in cenitev umetnin«. In naposled, literatura »je umetnost, ki uporablja za svoje izrazilo jezik«.

Seveda bi lahko v Prijateljevem univerzitetnem nastopu z naslovom *Najnovejša ruska poezija* razbrali slovensko različico slovitega Jakobsonovega nastopa za osamosvojitve literarne vede leta 1919 v moskovskem lingvističnem krožku. O tedanjem stanju stvari se je Prijatelj zelo jasno izrazil: »Namesto znanosti v literaturi je nastajal konglomerat poenostavljenih disciplin – od filologije in sociologije do psihologije, filozofije in politike.« Jakobson je zadevo radikaliziral v svojo misel: »Poezija je jezik v njegovi estetski funkciji.« Po njegovem predmet literarne znanosti ni literatura, temveč »literarnost, se pravi tisto, kar neko delo naredi za literarno delo«. Tudi Prijatelj je estetiko in jezik postavil v vrh presoje. Vendar nikakor ni podcenjeval zalednega konteksta – ne biografskega ne historičnega ne filozofskega pa tudi ne narodnopolitičnega. Literarno zgodovino je odločno odprl modernizaciji in njeni emancipaciji. Z globokim smislom za organsko celovitost stroke z njenim historizmom vred.

Prijateljev koncept moderne literarne zgodovine je segel tudi čez meje jezikovne poetike in estetike. Najvišji in najbolj odprt prostor avtonomije je prepuščal subjektu raziskovalca ali interpretu samega v osebni kreativni stiki z literarnim delom. Ta stik je imenoval »umetniški nagon«, predvsem pa »intuicija«. In prav ta intuicija je nekaj, česar se ne da »nadomestiti z nobeno eksaktno metodo«. Bergsonovsko intuicijo je postavil celo za »zadnji zakrament« stroke. Pojem je Prijatelj seveda uporabljal v takratnem novoromantičnem smislu, vendar je bil odprt tudi dodatnim pomenom. Gre v

resnici za nezamejen pojem. Celo mnogo poznejši strogi scientist Jurij Lotman je kreativni intuiciji posvetil veliko pozornost.

Ob ustanovitvi ljubljanske univerze leta 1919 je torej nastal nov in celovit koncept moderne slovenske literarne znanosti. Vendar ne vemo, zakaj je besedilo predavanja tedaj ostalo v rokopisu in je bilo objavljeno šele leta 1952 v prvi knjigi *Izbranih esejev in razprav* Ivana Prijatelja, ki jih je uredil Anton Slodnjak. Če bežno preletimo kar nekaj desetletij stroke po ustanovitvi Univerze, lahko rečemo, da Prijateljev koncept moderne literarne znanosti v resnici ni zaživel, pojavljal se je bolj fragmentarno in epizodno. Pa tudi Prijatelj sam je, kot kaže, ob dejanskem stanju stroke in političnih razmerah resigniral in svoje zadnje velike moči posvetil *Kulturni in politični zgodovini Slovencev 1848–1895*, ki je v petih knjigah izšla med letoma 1938 in 1940 v uredništvu Antona Ocvirka.

Nov prelom in vzpon v moderne tokove je naša literarna znanost doživela šele po drugi svetovni vojni, in sicer v šestdesetih in sedemdesetih letih. Predvsem v navezavah na sodobna dogajanja v zahodnoevropski in ruski znanosti. S prodorom eksistencializma, hermenevtike, strukturalizma in formalizma. Pri tem je samo po sebi prihajalo tudi do močne reaktualizacije Prijateljevih tez, še posebej v slovenistiki. Toda proti koncu stoletja se je vse bolj opazno pojavljal že nov obrat, tokrat v območje postmodernizma, ki seveda še ni dovolj razvidno in raziskano. Novost postmodernizma je bila v nečem: obe prejšnji zgodovinski fazi stroke, tradicionalizem in modernizem, sta temeljili vsaka na svoji, vendar razvidni duhovni orientaciji. Bili sta tudi vključeni v tradicionalni Humboldtov model univerze.

Postmodernizem temelji na relativizmu in skepticizmu in nima več kakšne duhovne osredinjenosti. Temelji na tehnološki inovaciji in merljivi donosnosti. Odprt je v »nedoločljivost« in

brezmejno »podatkovno religijo«. Brezmejna je lahko tudi ob književnosti. Z najbolj drastične plati je predstavil novo dobo Jean-François Lyotard v svoji knjigi *Postmoderno stanje* že leta 1979. Gre za »konec dobe Profesorja: slednji za prenašanje etablirane vednosti ni nič bolj pristojen kot spominska mreža, za umišljanje novih potez in novih iger pa nič bolj kot interdisciplinarne ekipe«. Humboldtov tip univerze, prevladujoč v 19. in 20. stoletju, ki je bil s svojo znanostjo obrnjen k »duhovnemu in moralnemu izoblikovanju naroda« in človeka, je v zatonu in z njim vred vsaka spekulacija ali »metapripoved« tudi.

Tu naj bežno opozorim samo na dvoje pojavov, ki v naši današnji literarni zgodovini kažejo na mentalno zaledje postmodernizma. Prvega lahko ugotovimo v zelo prevladujoči odpovedi presoji najbolj avtonomnega dela literature, njene umetniške vrednosti. Težko je v množici današnjih razprav in knjig najti delo, ki posega v območje estetske presoje literature. Ni se mogoče znebiti vtisa, da stroka bolj kot kdajkoli odlaga svojo avtonomnost. Pod vplivom moči, veljave in uporabnosti eksaktnih znanosti se obrača vanje in jim poskuša slediti. Od kognitivne psihologije do topologije, od medijskih ved do tehnologij tiska pa še kaj. Seveda so to pogosto solidne znanstvene razprave, ki močno bogatijo našo vednost. Po drugi strani pa ni mogoče prezreti tega, da se literarna zgodovina spet opazno izgublja v konglomeratu drugih ved, kot se je izgubljala nekoč. Tudi tu je Prijatelj ob emancipaciji svoje vede našel mero. Zapisal je: »Specializacija naše vede pa ne pomeni, da se naša disciplina ograja od drugih ved, od življenja za neprodornim zidom, da se zariva v ozek rov svojih najtesnejših spekulacij.«

Drugo temeljno vprašanje, ki ga odpira današnje postmoderno stanje v literarni vedi, je njen subjekt. Je tisto, kar je Prijatelj imenoval »kreativni subjektivizem« v dojemljanju in vrednotenju literature kot umetnosti. Je osebni »umetniški nagon« ali »intuicija«, če govorimo v takratnem jeziku, ki se odpre najbolj avtonomni, estetski substanci bralnega dela. Seveda pa, kot je poudaril Prijatelj, ne po poti poljudnega doživljajskega impresionizma, temveč po poti literarnega scientizma. Kreativni subjekt se je danes tako rekoč umaknil iz stroke in se uklonil znanstvenemu

empirizmu smiselne, pa tudi manj smiselne vrste, ki je bolj dosegljiv, varen in tudi karierno bolj potrdljiv. Na prvi pogled gre za pragmatično zrelost. Vendar ne čisto zanesljive vrste. Navsezadnje ne kaže prezreti, da tudi najbolj trdne in empirične znanosti, kot je na primer fizika, vedo, da je »kreativni subjektivizem« tudi del globljih spoznanj. Ko S. W. Hawking razpravlja o resnici, ne zapiše »resnica«, temveč »moj model resnice«. Resnice torej, ki ne potujejo. In sodobni angleški filozof Simon Critchley se v zelo zanimivem knjižnem eseju *Kontinentalna filozofija* (2001) zavzema za moderno spojitve dveh tradicionalnih nasprotij: angleškega analitičnega empirizma in kontinentalne hermenevtike. Hermenevtike, ki v svojem iskanju smisla izhaja iz kreativnega subjektivizma.

Naj bo torej stoletnica naše univerze tudi jubilej kreativnega subjekta. Ne pozabimo profesorja Ivana Prijatelja!

Akad. zasl. prof. dr. Boris Paternu (1926) je literarni zgodovinar, od 1951 do 1994 profesor slovenske književnosti na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Je eden vodilnih prešernoslovcev (monografija France Prešeren in njegovo pesniško delo), specialist za književnost 20. stoletja, zlasti za poezijo ter za literarno kritiko. Vodil je projekt zbiranja pesništva v času 2. svetovne vojne (Slovensko pesništvo upora I-IV). Metodološko inovativno je domislil imanentni in evolucijski pristop k literarnim besedilom. Je redni član SAZU in prejemnik številnih državnih odlikovanj.

Zasl. prof. dr. Dušan Plut

D arko Ogrin, stanovski prijatelj in trenutno predstojnik »mojega« Oddelka za geografijo na Filozofski fakulteti, je v povabilu k osebemu pričevanju ob naši stoletnici med drugim v sebi lastnem prijaznem slogu zapisal nekako takole: »Zapiši tisto, kar ti pade na misel, ko zapreš oči in pomisliš na oddelek in FF.« Kriza ..., saj so se zaradi mojega pravzaprav še svežega upokojskega statusa same po sebi prvinsko in pričakovano sprožile nenadzorovane možganske kemijske reakcije,